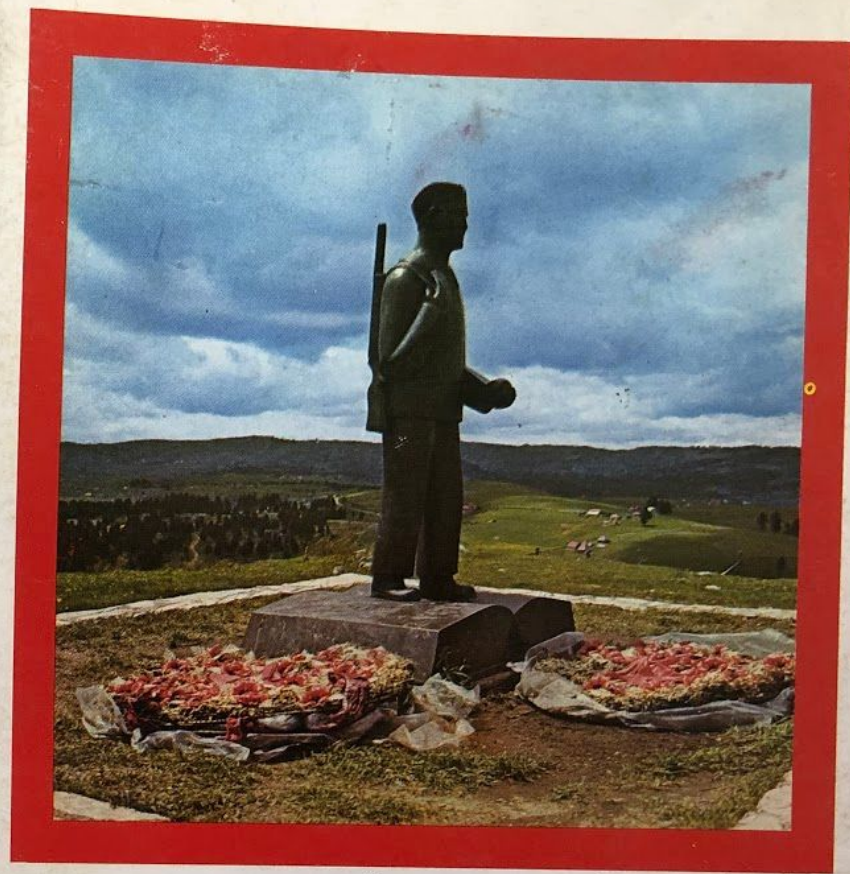

MEMORIJALNI PROSTOR
BOŠKO BUHA

JABUKA

MEMORIJALNI PROSTOR
BOŠKO BUHA

JABUKA

OVOM KNJIGOM OBELEŽAVA SE
60-GODIŠNJICA KPJ-SKJ I SKOJ-a

Manjo VUKOTIĆ

Memorijalni prostor
BOŠKO BUHA
Jabuka

Turistički vodič
1979.

Turistički vodiči
Biblioteka
SPOMENICI REVOLUCIJE

AUTOR TESTA
Manjo Vukotić

RECENZENTI
Uzeir Bećović
Gojko Jokić

IZDAVAČ
NIŠRO „Turistička štampa“, Beograd, Knez Mihailova 21

ZA IZDAVAČA
Miroљjub Maksimović-Markštajn

UREDNIK
Tanja Rović

LIKOVNO GRAFIČKA OPREMA
Miša Martinović

SNIMCI
R. Ranisavljević, D. Jovanović, „Turistička štampa“

ŠTAMPA
BIGZ

TIRAŽ
20.000 primeraka
jul 1979.

Prednja korica: Spomenik Bošku Buhi na Jabuci
Zadnja korica: Spomen-dom na Jabuci

Biblioteci SPOMENICI REVOLUCIJE dodeljena je ZLATNA PLAKETA na „Devetom međunarodnom sajmu turizma i sporta 78“ u Sarajevu, marta 1978. godine.

JABUKA je lepša od — jabuke od zlata.

Jabuka, zatalasana zelena visoravan, na 1.300 metara nadmorske visine, na kojoj su se nekada vitezovi Sandalja Hranića i Stjepana Hercega nadmetali u streljanju kroz prsten jabuke, već celu deceniju zborno je mesto mladih iz cele Jugoslavije.

Ispod skuta te nekadašnje zabiti, danas neprestano jezde vozovi — od severa prema moru. Uz njene livade, ispod mirisnih borova i smreka, vijuga široka asfaltna traka što je Prijepolje i Pljevlja približila na 30 kilometara. Negde na sredini te trase je ona, ta zelena i mirišljava Jabuka.

U taj put, što spaja dva stara sandžačka grada, pioniri Jugoslavije ugradili su svoje dobrovoljne priloge i zato se on i zove — Pionirski put.

Kraj njega, na jednom proplanku, rumene jeseni 1943, poginuo je neustrašivi 17-godišnji bombaš Boško Buha. Poreklom Hercegovac, rođen u Slavoniji, proleter srpskih partizanskih jedinica, poginuo je na tlu Crne Gore. Bronzana figura, sa puškom, sa bombom — najmilijom igračkom njegovog detinjstva — stražari na visu. Kao da hoće u još jedan juriš, u novi nalet na bunkere, poput onih u Livnu, na Kupresu, na Sutjesci . . .

Pod visom je spomen-dom „Boško Buha“ sa bibliotekom, spomen-sobama devet jugoslovenskih pionira-partizana, stalnom izložbom o učešću najmlađih u našoj velikoj i nepresušnoj revoluciji. Raste i dalje — kao deca, širi se — kao borove grane. To memorijalno spomen-obeležje Bošku Buhi i pionirima palim u toku NOB, postalo je mesto skupova, dogovora, takmičenja, akcija, istorije, postalo je bistro, nepresušno vrelo na kome se mladi iz svih krajeva naše zemlje napajaju partizanskom i revolucionarnom tradicijom. I radom, akcijom, pesmom i igrom kuju — bratstvo i jedinstvo.

Vatru koju su nosili Boško, Sirogojno, Dragan, Lepa, Zlate i bezbrojni mali heroji kroz ratište, sada nose stotine hiljada malih i mladih odlikaša, udarnika, samoupravljača . . .

Jabuka se rascvetava u jedan sočan, živ, plodan spomenik istorije.

JEDINSTVEN SPOMENIK

ŠTA to malu Jabuku čini toliko specifičnim i jedinstvenim istorijskim spomenikom? Kako je baš na toj sredokračić puteva, na granici dve republike, nikao i postao zajedničko dobro mladih Jugoslovena.

Još 1959. godine pioniri Jabuke i Prijepolja obelodanili su ideju da se na jednom visu zatalasale visoravni podigne spomen-dom u slavu pionira, bombaša, narodnog heroja Boška Buhe. Dobra zamisao našla je privrženike širom zemlje. Za kratko vreme više od 400 hiljada pionira iz Jugoslavije poslalo je dobrovoljne priloge za dom. Za svoj i Boškov spomen-dom. Ubrzo je zgrada počela da raste, ali pionirski dinar je bio nedovoljan za ispunjenje velike želje. Prijepoljski tekstilni kombinat „Ljubiša Milidragović“ preuzeo je poslove i nastavio izgradnju doma. Vrata su se svečano otvorila 1964. godine. Ali, time brige nisu prebrinute.

Dom je uskoro bio pred — zatvaranjem.

Duh mladosti ponovo je blesnuo: učenici VII-1 razreda osnovne škole „Boško Buha“ u Pljevljima uputili su pismo javnosti apelujući da se Dom i njegova namena sačuvaju. Omladinske organizacije Prijepolja i Pljevalja široko su krenule u akciju. Hiljade pisama ohrabrenja stizala su iz svih krajeva zemlje, sa jednom porukom: Dom ostaviti omladini!

Vodeći široku akciju, ne samo za očuvanje Doma, nego sada već i za obeležavanje istorijskih mesta i oživljavanje novih ideja, Inicijativni odbor je u oktobru 1966. godine održao prve „Memorijalne svečanosti Boško Buha“. Okupili su se borci, pioniri, omladinci iz 16 opština, održan je i veliki čas istorije. Tada je, prvi put, doneta odluka o podizanju više spomen-obeležja Bošku Buhi, a tri godine kasnije usvojena je ideja o izgledu Memorijalnog prostora „Boško Buha“ na Jabuci.

U jesen 1978. godine Skupština opštine Prijepolje daje novi naziv celom ovom kompleksu — Centar za odmor, sport, rekreaciju, vaspitanje i obrazovanje „Boško Buha“.

Tako se ova originalna zamisao i plemenita želja očuvala i odnegovala zahvaljujući, pre svega, upornosti najmlađih.

BOŠKO — STVARNOST I LEGENDA

TEŠKIM, krvavim i slavnim putem došao je Boško Buha do Jabuke. I ostao tu kao budni stražar revolucije. Kad se njemu dolazi u pohode — dolazi se istoriji na izvoriste.

Boško Buha rodio se 1926. godine u selu Gradina, virovitička opština, u siromašnoj seljačkoj porodici. Tek što je završio četiri razreda osnovne škole, a zatutnjao je rat. Zajedno sa porodicom

1941. interniraju ga u Srbiju, ali već sa nepunih 15 godina, staje u stroj Mačvanskog NOP odreda. U oslobođenom Užicu priključuje se Uzičkom NOP odredu, a 1. marta 1942. godine u Čajniču postaje proleter: u borbenom stroju Prve čete Četvrtog užičkog bataljona tog dana formirane Druge proleterske brigade. Od tada, mališan jedva veći od puške, neustrašiv, odvažan, gazi korakom heroja. Juriša na bunkere u Čajniču, ranjavaju ga prvi put u Gackom, rodnom mestu njegovog oca. Na Kupresu, sa Sirogojnom, ruši najjača neprijateljska bunkerska gnezda. Prolazi Livno, Neretvu, Sutjesku... Mali je veliki junak u svim velikim bitkama.

Premnogo za jednu ranu mladost... Za večnost dovoljno.

Skojevac (primio ga je, u Užicu, u SKOJ Dobrivoje Vidić), kasnije komunista, bombaš, proleter — Boško postaje omiljen među svima. Pripada mu čast da predvodi omladinu slavne Druge proleterske brigade na Osnivačkom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije u Bihaću, održanom 27, 28. i 29. decembra 1942. godine. Imao je nepunih 16 godina. Tada su mladi u jedinicama NOV i POJ činili tri četvrtine boračkog sastava — oko sto omladinskih partizanskih četa i nekoliko udarnih omladinskih bataljona.

U prekrajanom šinjelu, sa puškom o ramenu i bombama oko pojasa, Boško je sa kongresne govornice, propinjući se na prste, pričao kako sa drugovima juriša na bunkere...

— Naravna stvar, privlačimo se kad je mrak. Dok se mi tako privlačimo, puškomitraljezac puca s druge strane da bi privukao pažnju na sebe. Neprijatelj puca u njegovom pravcu. Mi ubacujemo bombe u bunker. Imali smo jednu akciju u Dalmaciji. Tamo su kuće od kamena. Ne možeš im ništa. Onda smo mi našli ljestve, popeli se na krov, naravna stvar, skinuli ploče od kamena i ubacili bombe unutra. Neprijatelj tada mora da pogine ili se preda, naravna stvar... — ostale su zabeležene Boškove reči.

I vrhovni komandant Tito bio je oduševljen njegovim govorom. U pauzi pozvao je Boška i ponudio ga cigaretom.

— Treba mi još jedna za komesara! — reče mali junak Titu.

Tito izvadi dve cigarete i reče:

— Ovu drugu ponesi komandiru, inače će se naljutiti!

Sutradan, drug Tito je Bošku poklonio pozlaćeni ručni sat — kao sećanje na kongresne dane i obećanje koje je dao.

Gazio je ratištima proleter Buha sve do septembra 1943. godine. Tada su jedinice Druge proleterske i Treće sandžačke proleterske brigade oslobodile Pljevlja (22. septembar 1943). Boško je u Pljevljima, sa omladinom i pionirima držao sastanke, a zatim, dosta slučajno, 27. septembra krenuo na poslednji ratni zadatak.

Evo sećanja dr Saše Božović, tada rukovodioca saniteta Druge proleterske brigade, u knjigama zabeleženog, na taj kobni i dramatični zajednički put.

— Polazila sam automobilom iz Pljevalja za Bijelo Polje. Sa mnom je bio i ranjeni komandant bolnice Bogdan Radan. Odjednom je odnekud iskrsnuo Boško. Obratio mi se:

— Doktore, kuda?

— Idem u Bijelo Polje za sanitetski materijal.

— Pošao bih i ja.

— Znaju li tvoji u jedinici?

— Znaju.

Posle ovih reči, Boško se okrenuo i nešto objašnjavao sa drugovima, a zatim uskočio u automobil. Shvatio je da nemam ništa protiv toga da i on pođe.

Pred nama je bila neka uzbrdica, a automobil dotrajao, pa se teško kretao. Motor mu je brektao, pucao i nekako seckao, kao da se iskašljava. Boško mi je razdragano dovikivao:

— Doktore, daj mu pilulu da ne kašlje!

Vragolasto se osmehivao, a ja sam mu kao bajagi pretila:

— Boškić, dobićeš ti batina od mene, iako si bombaš!

Svi smo se smejali. Ni slutili nismo šta će se malo kasnije dogoditi.

Naš automobil ubrzo je ušao u jednu okuku na Jabuci. S jedne strane druma bila je gusta šumica, do same ivice puta, a sa druge čistina bez ikakvog zaklona. Kad smo bili na sredini okuke, iz šume su zapraštali meci, na stotine. Gume na automobilu su popucale, a motor se ugasio. Komadići stakla od prozora zasuli su mi krilo i noge. Šofer, koji je imao dobar vojnički refleks, iskočio je na drugu stranu, a ja još nisam bila shvatila situaciju. Boško je iza automobila već pucao u pravcu zasede i vikao:

— Ovamo, doktore! Iskači! Zaseda!

Tek tada mi je postalo sve jasno. Iskočila sam iz automobila pravo na Boška i čula njegov glas:

— Hvataj zaklon iza automobila!

U istom trenutku rafal metaka me ošinio po nogama i oborio na zemlju. Buha i Radan istrčali su na put i plegali prihvatajući borbu. Nastala je brza, ogorčena, kratkotrajna borba. Radan je ubrzo klonuo.

Vidim, ostao je samo Boško, protiv bataljona četnika koji su jurišali preko druma. Mitraljez je kosio i rovio zemlju oko njega... Ne prestajući da puca, Boško je brižno gledao u mene... Da li je ispitivao novu mogućnost za zaklon i dalju borbu?

Mesto pogibije Boška Buhe

... Neprijateljska paljba bila je sve žešća. Prašina koju su podizali meci stapala se sa dimom iz motora. Boško je napravio dva koraka, nastavio da puca i odjednom — klonuo. Pred mojim očima... Pogođen je u potiljak, jer ga je jedna kolona četnika zaobišla s leđa.

Srce mi se u tom trenutku steglo. Boško je štitio moj život. I poginuo... Videla sam: grupa za grupom četnika kulja iz šumice i juriša prema meni i poginulim drugovima. Uхватili su me i povukli u šumu. Čula sam kako galame i dovikuju se, a pogled mi je bio prikovan za nepomična tela. Radan je ležao na samom drumu, a Boško Buha malo dalje, na ledini. U očima, u glavi, sve mi je bilo zeleno, zelena ledina i Boško na njoj. Zeleni kovitlac. Gubila sam svest, a nečije snažne ruke odvlačile su me neznanu kud...

I danas, kada se sećam Boška Buhe, i dana kada je on štiteći moj život, poginuo, srce mi se steže i suze naviru, kao i onda, u jesen 1943..."

Obavešteni o četničkoj zasedi, dva bataljona Druge proleterske brzo su krenula, napala zlikovce i oslobodila dr Sašu Božović. Tela mrtvih drugova, Radana i Boška, na nosilima su preneli u Pljevlja. Sutradan, na tihom varoškom groblju, uz prisustvo saboraca, građana i omladine, uz sve vojne počasti, sahranjen je borac Boško Buha.

— Ovde ti je toplo, vrlo toplo, jer je svaka stopa topljena i natopljena krvlju naših sinova, koji su se od davnina borili za slobodu — rekao je, opraštajući se od svog dragog saborca, Slobodan Penezić Krcun, komesar Druge proleterske divizije.

Uspomene na tog neustrašivog pionira, koji je 20. decembra 1951. godine proglašen za narodnog heroja Jugoslavije, traju s ljubavlju i poštovanjem.

Na pljevaljskom groblju 1971. godine podignuta je skromna grobnica, delo više od 3.000 pionira. Idejno rešenje dao je pljevaljski nastavnik — vajar Fikret Coković.

Tamo gde je Boško pao pokošen neprijateljskim mecima, zasađeno je 17 borova — simbol za njegovih 17 neustrašivih, vreljih godina.

Kada je ovo obeležje otkriveno, 1966. godine, na prvom memori-jalu, govorio je i herojev otac Rade, stari ratnik i logoraš (umro januara 1975. godine u 86. godini života). Polažući 17 crvenih karanfila na mesto sinovljeve pogibije, otac je rekao i ovo:

— Došao sam ti u pohode posle ravno 25 godina od kako smo se rastali u Užicu. Nisam došao da plačem nad tvojim grobom, nad tvojom sudbinom, nego da ti odam poštu i proveselim se sa ovom lepom omladinom... Pao si za slobodu, zajedno sa još bezbroj znanih i neznanih ratnika i ne žalim te, jer tvoje ime nije umrlo... Danas te slavi i poštuje cela zemlja, omladina, tvoji vršnjaci...

I od Pljevalja i od Prijepolja kada se prilazi, vidi se u srcu Jabuke, na čistom, zaobljenom, zelenom visu, bronzana figura Boška Buhe. O desnom ramenu puška — u levoj ruci izbrzdana „kragujevka“. Pred njim — velika otvorena knjiga.

Još nije bio završio đачke lekcije. A tek što je prelistao prve stranice života.

Za njega je rat bio više od škole. I više od života.

Sada, sa te bronzane straže, vidokrug mu je dalek — sve do zabatih vrhova Durmitora, gizdave Ljubišnje, zimzelenog Zlatara.

Kada je raspisan jugoslovenski konkurs „Kako zamišljaš spomenik Bošku Buhi“, 6.080 pionira iz svih naših krajeva stavilo je na proveru svoju dečju maštu i inspiraciju. Žiri sastavljen od poznatih stručnjaka, odabrao je skicu pionirke Jadranke Berić, iz Gornjeg Milanovca. Beogradska vajarka Mira Letica ideju je pretila u bronzu.

Kolone mladih i poštovalaca malog heroja, revolucionarnih dela i tradicije, prolaze tuda. Ni jedan dan bez buketa svežeg cveća.

Bezbrojne misli i poruke kao da su se stopile u reči koje su ovde ostavili mališani iz Boškovoog rodnog mesta Gradina: „Tebe nije zaustavila smrt — nas neće zaustaviti život“.

TRAJNA DELA — TRAJNE USPOMENE

NA PROPLANKU, uz borovu šumu, kao da je razapet veliki trospratni šator — spomen dom „Boško Buha“. Izgradnju ovog planinskog objekta pomoglo je dobrovoljnim priložima oko milion jugoslovenskih pionira, nekoliko stotina hiljada omladinaca i građana i oko 3.000 radnih kolektiva i institucija iz cele zemlje. Dom danas ima sto postelja, restoran, sale, razglasnu stanicu.

Njegova vrednost, međutim, mnogo je veća, gotovo neizmerna. I trajna.

Ceo dom, ustvari, jedan je spomenik, istina još sasvim nedovršen, pionirima — učesnicima u našoj revoluciji. Možda još tačnije: muzej o hiljadama mladih i neustrašivih učesnika narodnooslobodilačkog rata.

„Pioniri u NOB i pioniri danas svojim vršnjacima iz rata“ — to je naziv stalne izložbe otvorene u Domu u saradnji sa Vojnim muzejom u Beogradu, na Dan armije 1969. godine, baš u godini kada se slavilo pola veka stvaranja naše Partije i SKOJ-a. Na oko 250 fotografija predstavljen je deo istorije koji su pioniri ispisali. Svedočanstva stižu i dalje, tako da bi izložba zaista mogla da uobliči sliku o našim velikim malim junacima.

U Domu je i spomen-biblioteka sa oko 5.000 knjiga. Sve su na adresu Doma stigle kao poklon.

Devet soba u Domu su spomen-sobe. Sem Boška Buhe, sobe nose imena osmoro poginulih pionira-boraca, čije su biste, inače, podignute ispred Doma: Save Jovanovića — Sirogojna, Lepe Radić, Milana Mravlje, Zlate Malakovskog, Dragana Kovačevića, Mate Blažine, Ganimeta Terbeši i Vere Mišćević. Tu su dobro složeni ne samo biografski i drugi podaci o ovim borcima, njihovim krajevima, nego i pažljivo prikupljeni njihovi lični predmeti. Stali su ih ratni drugovi, porodice, institucije . . . Tako se, na primer, u spomen-sobi Vere Mišćević nalazi 30 njenih ručnih radova, deo odeće i drugi predmeti koje je poslala njena porodica.

U Domu se brižljivo čuva i oko 7.000 đačkih crteža na kojima je maštovito iscrtano kakva bi sve mogla da se podižu spomen-obeležja njihovim vršnjacima iz rata, zatim bezbrojna dokumenta o pionirima u NOB, celokupna dokumentacija o uspešnoj višegodišnjoj akciji izgradnje ovog jedinstvenog spomenika, koja jedva staje u dvadesetak debelih svezaka, i druga dokumenta.

Zahvaljujući upornosti Štaba za izgradnju spomeh-obeležja Bošku Buhi, u kome mnogi poslenici sa ljubavlju i privrženošću rade već više od jedne decenije, Jabuka narasta u jedno veliko

10

muzejsko i istorijsko izвориšte, gde se na upečatljiv, neposredan, sveživotan način govori o jednom nezaboravnom i nezaobilaznom toku naše borbe i revolucije — o ulozi naših najmlađih u tom strašnom ali slavnom četvorogodišnjem ratovanju.

ALEJA NEUSTRAŠIVE MLADOSTI

Koliko znatiželja, inspiracije, ohrabrenja, nadahnuća, spremnosti bude kod posetioca osam bisti — osam pionira boraca iz svih republika i pokrajina, čvrsta, uzdignuta pogleda, tu ispred samog Spomen-doma? Kakva četa odvažnih! Spomen biste borcima podignute su po odбору republika i pokrajina.

Savo Jovanović

Vera Mišćević

SAVO JOVANOVIĆ — SIROGOJNO

Rođen 21. aprila 1926. godine u selu Trnavi, kod Čajetine. Priključuje se partizanima u Užicu već septembra 1941. godine. Tu se i upoznao sa Boškom Buhom. Zajedno su postali skojevci i proleterci, zajednički išli kroz mnoge bombaške akcije. Svi su ga znali i zvali — Sirogojno, po mestu u kome je učio osnovnu školu. Prošao je kroz mnoge ratne oluje, Sutjesku, Zelengoru . . . Jednog majskog dana 1943. sam je razoružao veću jedinicu fašista. Na Palisadu, novembra 1943. presecajući žicu, prvi se privukao bugar-

11

skom utvrđenju i bacio bombe. U selu Kovačevcu, na Limu, primljen je u Partiju. Uništavajući u bombaškom jurišu neprijatelje u selu Mravinjaci, na 29. kilometru od njegovog Užica, baš na prvomajski praznik 1944. godine — pao je pokošen rafalom iz puškomitraljeza.

Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije 1951. godine. Prenesen je, 1952. godine, na Zlatibor u zajedničku partizansku grobnicu.

VERA MIŠČEVIĆ

Rođena 7. aprila 1925. godine u sremskom selu Belegiš. Na početku ustanka stupila u redove partizana. Prvo je član Fruškogorskog partizanskog odreda, a zatim pripadnik Trećeg bataljona Treće vojvođanske brigade. Član KPJ postaje 1943. godine. Bolničarka, hrabra i dovtijiva, često je išla u prve borbene redove, pozivala drugove na juriš, kao što je to bilo i u žestokom okršaju u Čelebićima, ili ih spasavala iz same vatre, kao u bici kod Bunarice, na putu Tuzla — Zvornik, kada je svojih 14 ranjenih drugova izvukla ispred samog neprijatelja kroz kišu kuršuma. U odlučujućem obračunu za oslobođenje Obrenovca, oktobra 1944. godine, mlada lačkom neobuzdanošću krenula je, sa bombama, na neprijateljske tenkove. Hitac iz čelične grdosije bio je jači.

Za narodnog heroja Jugoslavije proglašena je 27. novembra 1953. godine.

DRAGAN KOVAČEVIĆ

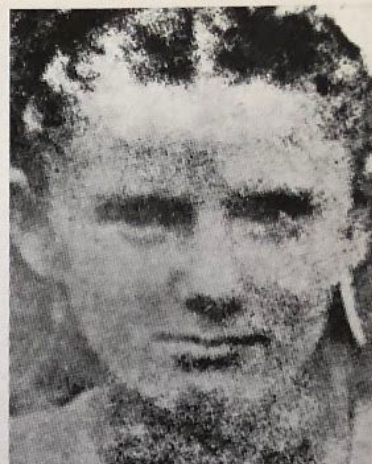
Rođen 1929. u Nudolu kod Grahova. Kao 12-godišnjak postaje partizan, kurir svog strica legendarnog heroja Save Kovačevića. Zajedno sa još dvojicom Savinih kurira — Mišom Markovićem i Ljubomirom Kadovićem — prošao je uz slavnog komandanta mnoge vatre. Pisao je u predasima čak i dnevnik. Sve dok poslednja stranica nije zaklopljena onog kobnog, stravičnog i veličanstvenog 13. juna 1943. godine, na Sutjesci . . . Posle Savinog gromoglasnog „Napred proleter!“ i Dragan je njemu uz bok. Pao je među prvima, na desetak metara od strica, pokošen rafalom. Teško ranjen, u oba kuka, dobauljao je do bolničara, ali je na krvavom šinjelu, sa osmehom na usnama, upozoravajući drugove da se spašavaju — izdahnuo.

Na Sutjesci su istog dana pale i ostale tri generacije Kovačevića: deda Blagoje, stričevi Savo i Janko i mladi Dragan.

Poslat pred Draganovo rođenje na ilegalni partijski rad u inostranstvo, otac Nikola, čovek bogate revolucionarne biografije i akcije, vraćajući se posle rata i slušajući o junaštvima svog sina, mogao je samo da kaže: „Najviše mi je žao što ga nikada nisam video“.

Dragan Kovačević

Lepa Radić

LEPA RADIĆ

Rođena je u selu Bistrici, kod Bosanske Gradiške, 1925. godine. Cela šestočlana porodica Svete Radića otišla je u partizane. Već decembra 1941. Lepa Radić je najmlađi borac i najmlađa bolničarka Drugog krajiškog NOP odreda. Njenom hrabrošću i umiljatošću, duhom i spretnošću, ponosio se i legendarni partizanski lekar Kozare dr Mladen Stojanović. Mlada bolničarka 1942. godine postaje član KPJ. Te godine, u julu, u ravnici Pučnik, sa mladima Podgrmeča, organizuje prvu ratnu žetvu, prvu našu omladinsku radnu akciju. Ponosita, sa svojim vršnjacima, s pesmom, prodefilovala je ispred Vrhovnog komandanta i predala mu poklone, januara 1943. u Srpskoj Jasenici, na smotri Četvrtke krajiške divizije kojom je komandovao heroj Soša.

Pokušaj spasavanja jednog od mnogih zbegova na okupiranom Grmeču nije uspeo. Nemci su uhvatili hrabru partizanku kada je ostala bez municije. Pred zarobljenim zbegom u Bosanskoj Krupi, vermahtovski zapovednici tražili su od prkosne Lepe Radić da otkrije ko su komunisti i život će joj biti spašen.

— Oni će se sami otkriti kada budu uništavali zlikovce kao što ste vi. Ja nisam izdajnik svog naroda! — odgovorila je, gledajući vešala ispred sebe.

Obratila se narodu:

— Borite se protiv zlikovaca! Mene će, evo, ubiti ali imaće ko da me osveti. Živela naša Komunistička partija! Živeli partizani!

Omča je prekinula reči i život jednog od 40 heroja Kozare. One buntovne, zadivljujuće Kozare koja je dala za slobodu 45.000 žrtava,

među njima 11.000 dece do 14 godina.

Bio je februar 1943. godine. Osam godina kasnije Lepa Radić proglašena je za narodnog heroja Jugoslavije.

Milan Mravlje

Ganimete Terbeši

MILAN MRAVLJE

Rođen 21. januara 1927. u Ljubljani. Završio je četiri razreda osnovne škole. Bio vredan, izdržljiv i snalažljiv dečak. Član SKOJ-a postao je 1941. godine, a godinu dana kasnije izabran u Oblasni komitet SKOJ. Hitar, smeo i pronicljiv postao je kurir Dolomitskog partizanskog odreda. Stizao je iz mesta u mesto, probijajući se i kroz zloćutne neprijateljske straže, u vreme zabrane kretanja, da bi preneo partizansku poštu. Često je te važne poruke nosio u — harmonici. Vraćajući se sa jednog od takvih zadataka u rodni grad, presreli su ga belogardejci i mučki ubili 28. novembra 1942. godine. Na mestu pogibije podignut je spomenik.

GANIMETE TERBEŠI

Rođena u Đakovici 1927. godine. Uz brata Abedina, komunistu (koga su Italijani streljali 1943. godine), izrasla je u odanog borca revolucije. U kući Terbešija održavani su veoma važni partijski sastanci, dogovori, donosili se poverljivi partijski materijali, menjale kurirske veze i šifre. Mlada Ganimete je neumoran partijski radnik. U jednoj raciji 1944. godine, neprijatelj je uhvatio. Posle zlostavljanja u pećkom zatvoru i logoru u Prištini, dovedena je u Đakovicu.

14

— Ne možete mi ništa sem da me ubijete! Ja sam jedna, a nas je na hiljade! — prkosila je mlada Albanka. — Izdajnici! Osvetiće nas naši drugovi . . . Živela Komunistička partija Jugoslavije!

Vešala postavljena na Gradskoj pijaci zaljuljala su se 24. avgusta 1944. godine. Pod lipama „crvene Đakovice“ tog dana obešeno je još devet rodoljuba-boraca.

ZLATE MALAKOVSKI

Rođen 1926. godine u selu Bogdevo, kod Gostivara, u siromašnoj seljačkoj porodici. Posle osnovne škole, kao 13-godišnji dečak, siromašak, radio je u Skoplju kao molerski radnik. U partizanski odred „Korab“ stupio 1942. godine, ali posle jedne teške bitke u aprilu 1943. godine uhvaćen je i odveden u zatvor u Tiranu. Mučen i prebijan izbegao je smrtnu kaznu i vratio se septembra 1943. godine, stajući u stroj Prve makedonsko-kosovske brigade.

Postaje neustrašiv puškomitraljezac. Tako je jurišao i da oslobodi Prilep. Njegov mitraljez terao je u panično bekstvo bugarske vojnike, uništio dva kamiona neprijateljskih drznika, ali je i ta mladost i ta hrabrost ugašena: izrešetan mecima, Zlate je ostao na prilepskom fudbalskom igralištu.

Za narodnog heroja proglašen je 8. oktobra 1953. godine.

MATE BLAŽINA

Rođen 1925. godine, kod Labina, u Istri, kao najmlađi od osmoro dece u porodici. Radio je i kao pomoćni radnik u jamama rudnika

Zlate Malakovski

Mate Blažina

15

Podlabin a među prvima se odazvao pozivu KPJ na ustanak. Snalažljivi partizanski kurir, prerastao je u nadaleko čuvenog diverzanta, čije akcije ostaju za udžbenike i istoriju. Jednom je, sa svojom grupom, likvidirao autobus sa 20 nemačkih avijatičara. Drugi put, preobučen u nemačku uniformu, sa puškomitraljezom o ramenu, ušao je usred karabinjerske stanice u Savudriji i zarobio 17 neprijateljskih vojnika. Pod opremom, puzio je mostom na reci Dragonji, polio ga benzinom i pred zaprepašćenim Nemcima — zapalio ga. Ulazio je u vozove, prekidao pruge, telefonske veze. Vrhovni komandant maršal Tito ga je, 1944. godine, odlikovao Ordenom za hrabrost. Posle mnogih bitaka i pobjeda, poginuo je u sukobu sa Nemcima aprila 1945. godine na putu Lokva — Mrzle Vodice.

Mate Blažina proglašen je za narodnog heroja 1953. godine.

Eto, tu je, u stroju, ispod borova, četa od osam divnih, neustrašivih devojaka i mladića, ratnika naše socijalističke revolucije. Svi su imali između 14 i 19 godina. Petoro njih nose najviše odličje ratništva — Orden narodnog heroja. Oni su iz plejade one odvažne i neustrašive mladosti, iz kolone pionira i omladinaca koji su kroz četiri godine rata pucali, jurišali, probijali vatrene obruče, gazili mutne reke, znajući da posle svega, pa i posle smrti, dolazi — sloboda.

To su oni kojima se i njihov najdraži suborac i komandant drug Tito divio i ponosio. Tito je zato i rekao: „**Kad idu u borbu ljudi, vojska koju je država stvorila, odrasli ljudi, onda je to njihova dužnost prema svojoj otadžbini, onda je to dug svakog građanina i rodoljuba. Ali, kad bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca od 12, 14, 15 i 16 godina idu u brobu, znajući da će u njoj poginuti — onda je to više nego dug prema domovini, onda je to nadčovječanski heroizam mladih ljudi koji žrtvuju sebe, iako još nisu upravo ni stupili u život — da bi buduća pokoljenja bila srećna**“.

Hiljade njihovih vršnjaka i svih onih koji stižu na Jabuku, susrećući se i oživljavajući istoriju, u zapisima i porukama ističu i svoje oduševljenje delima ratnika i spremnost da naslede i dograde njihova dela.

Ostaju zapisi poput ovih otrgnutih:

● „Boško Buha — to je slavni lik naše revolucije, nikada ga ne smemo zaboraviti“.

● „I dečaci su čuda pravili u NOB“.

● „Divimo se herojstvu mladih velikana“.

● „Retko gde ima takav spomenik“.

● „Ovo treba da bude kovačnica našeg bratstva i jedinstva“.

16

- „Budimo hrabri kao oni“.
- „Sve je ovde kao lep san“.
- „Večno su na straži otadžbine“.
- „Ovde herojstvo govori“.
- „Iz svake kapi vaše krvi nikle su suze“ . . .
- „Neka sveta imena Boška, Lepe, Milana, Zlate, Save, Dragana, Ganimete, Vere, Mate i hiljada mladih koji padoše u velikoj NOB budu inspiracija i podstrek za očuvanje tekovina NOB i izgradnje samoupravne socijalističke Jugoslavije“.

VELIKO SASTAJALIŠTE MLADOSTI

POSTAJUĆI istorijsko mesto, Jabuka izrasta, iz godine u godinu, sve više u svojevrsno omladinsko sastajalište. Pored već tradicionalnih memorijalnih svečanosti, koje se više od decenije održavaju svakog 27. septembra, susreta dečjih pisaca, tu su i susreti mladih tehničara, pionira foto-amatera, sportska takmičenja, kulturne i zabavne manifestacije, zimovanja i letovanja, svakodnevnih časovi istorije i bezbrojne druge korisne akcije mladih.

U neposrednoj blizini Doma, podignuto je veliko omladinsko naselje u kome su od 1972. godine boravile radne brigade — graditelji vek jedan iščekivane pruge Beograd — Bar. Za pet godina kroz ovo naselje prošlo je 240 brigada sa oko 14.000 akcijaša. Poletno i s pesmom radili su više od 1,2 miliona časova i iskopali zemlje za kompoziciju dugu 540 kilometara. U montažnim zgradama ima mesta sada za oko 350 ležajeva.

Ideja je da se jedna od zgrada preuredi u muzej revolucionarnih tradicija mladih. Poseban prostor i naglasak bio bi dat dobrovoljnim omladinskim radnim akcijama. Materijala i dokumenata ima za izuzetnu zbirku. Jer, samo u dobrovoljnim radnim akcijama za 32 godine učestovalo je više od dva miliona omladinaca i omladinki iz svih krajeva Jugoslavije. Takav muzej bio bi svojevrsan i osoben simbol i spomenik ovoj našoj uvek hrabroj i spremnoj mladosti.

Štab od pedesetak entuzijasta, koji dobrovoljno i s ljubavlju veoma uspešno vode sve ove akcije, predvideo je još dosta zanimljivih poteza. Prema planu, pored Muzeja revolucionarnih tradicija mladih trebalo bi uskoro uraditi i ovo:

- postaviti obeležja za sve pionire-heroje poginule u toku rata;
- duž staza — šetališta na prikladan način izneti sve važnije podatke o učešću dece — boraca u revoluciji;
- izgraditi poljsku učionicu i učionice u okviru zgrade Muzeja;
- izgraditi više sportskih terena;
- duž celog Pionirskog puta Pljevlja — Prijepolje zasaditi zeleni pojas, i slično.

Jabuka bi tako postala i veliki omladinski sportsko-rekreacioni centar.

17

Sa ovog mesta i od ovih vrednih ljudi potekla je i ideja da se snimi film o Bošku Buhi, Sirogojnu, Draganu, i drugim malim ratnicima. On je u stvari, posvećen delima mnogih znanih i nezvanih pionira naše revolucije. Film je prvih dana marta 1978. godine počeo da se snima na snežnim padinama Durmitora, u režiji Branka Bauera. Uz film, u kome glavne likove tumače mališani iz dačkih klupa, napravljena je i televizijska serija. I to će, sigurno, pomoći da se dragi likovi i njihova dela ožive i da uspomene na njih ostanu još trajnije.

RASKRSNICA PUTEVA ISTORIJE

JABUKA je usred kraja bogate i raskošne prirode, mnogih kulturnih i istorijskih spomenika iz najstarijih i najnovijih vremena . . . Turistički znatiželjnici, sve pokretljiviji, hrle ka ovim izvoristima spoznaje i lepote. Izgradnjom novih puteva (što se računaju i sve više približavaju gotovo i onim najzabačenijim krajolicima), modernih turističkih objekata i svega onoga što prati naš savremeni život — ovaj kraj postaće još bliži i oku i srcu.

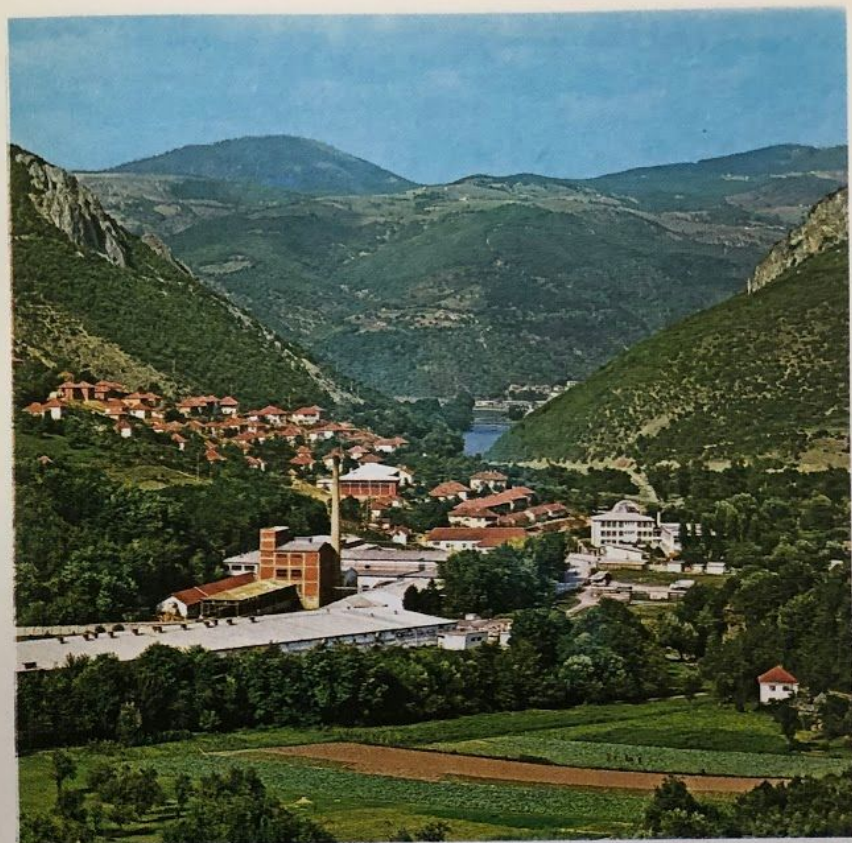
PRIJEPOLJE

NA POLA puta od Beograda prema Crnogorskom primorju, u pitomoj dolini Lima, na 440 metara nadmorske visine, rasprostrlo se Prijepolje. Iz tog grada, upadljivog kontrasta stare orijentalne i moderne arhitekture, zrakasto se računaju asfaltni putevi za Pljevlja, Novu Varoš, Priboj i Bijelo Polje. Od Prijepolja do Jabuke put je dug svega 17 kilometara.

Ovaj drevni grad, u čijoj se okolini nalaze vredni tragovi Kelta, Ilira i Rimljana, a prvi put se pominje u jednom dubrovačkom dokumentu 1343. godine, više puta je stradao i ponovo izrastao, svaki put lepši i mladi.

Jedan od najlepših starih spomenika ovog kraja je **manastir Mileševa**, pet kilometara udaljen od grada. Podigao ga je kralj Vladislav Nemanjić od 1219. do 1234. godine. To je jedan od naših najlepših srednjovekovnih spomenika. Kosti svetog Save — Rastka Nemanjića, ležale su u Mileševi od 6. maja 1237. sve do 1595. godine, kada su ih Turci, da bi ugušili otpor srpskog naroda, odneli i spalili u Beogradu, na brdu Vračar. U ovom manastiru, 1377. godine, krunisan je bosanski kralj Tvrtko i učio školu mali Bajica, kasnije čuveni vezir i turski vladar Mehmed-paša Sokolović. Ali, ono po čemu je manastir nadaleko poznat jesu bogate i divne freske.

18

Panorama Prijepolja

Među njima i jedno od remek dela naše srednjovekovne umetnosti — freska Anđeo na Hristovom grobu, poznata pod imenom Beli anđeo.

U blizini manastira su ostaci **grada Mileševca**. Pripadao je prvo kralju Tvrtku, a zatim moćnim velmožama Sandalju Hraniću i hercegu Stjepanu. Posle pada Bosne zauzeli su ga Turci i dali mu ime Hisardžik.

Na tom prostoru je još nekoliko značajnih manastirskih zdanja, od kojih se ističe **Davidovica**, kod Brodareva (2 km), sazidana krajem XIII veka. Prema narodnom predanju u manastirskom groblju sahranjena su braća Jugovići, čije se ime vezuje za tragičnu i legendarnu kosovsku bitku. Iz perioda turske vladavine ovim

19

Spomenik palim borcima NOB-a u Prjepolju

gradom (1465-1912) ostalo je nekoliko vrednih građevina — džamija u Hisardžiku, Ibrahim-pašina džamija iz XVIII veka i druge.

SPOMENICI NOB. — Među mnogobrojnim spomenicima novijeg datuma, monumentalnošću, veličinom i porukom ističe se **Spomenik palim borcima u NOB**, na levoj obali Lima, na samom ulazu u grad. Tu je, u nevelikoj zgradi, bila bolnica, podignuta još u austrougarsko doba. Ceo dan 4. decembra 1943. godine, iz nje su partizani Prve šumadijske brigade pružali snažan otpor desetostruko brojnijim Nemcima, odlučnim da krenu dalje u osvajanje, ka Pljevljima. Deset sati trajala je bitka bez predaha. Tog dana na prijepoljskom bojištu palo je oko 400 proletera, među kojima i dosta boraca iz ovog kraja.

Zgrada bolnice, porušena i mecima i granatama izrešetanih zidova, konzervirana je. U jednoj od nekadašnjih soba je **spomenkosturnica**. Kroz osam plastičnih i upečatljivih bronzanih reljefa, na kojima je 57 portreta, slovenački vajar Lojze Dolinar umetnički impresivno i ubedljivo pokazao je put naše revolucije — od ustanka do pobeđe. Ispred zgrade je skladna skulptura sa tri figure — dva partizana i partizanka — koja simbolizuje pogibiju i stradanje, otpor i borbu. Ceo spomenik je veoma autentičan i harmoničan.

S druge strane reke, u Parku heroja, na velike dane revolucije i nezaboravna dela podsećaju biste četvorice narodnih heroja: **Ljubiše Milidragovića, Vladimira Perića Valtera, Dušana Tomaševića Ćirka i Milovana Stikovića.**

PLJEVLJA

NA DRUGOM kraju Pionirskog puta, 15 kilometara od Jabuke, su Pljevlja (770 metara nad morem), takođe grad duge i bogate tradicije, još iz vremena Ilira i Rimljana. U vreme srednjovekovne srpske države naselje se zvalo Breznik (po rečici Breznici koja teče sredinom grada). Turci su ga kasnije nazvali Taslidža, da bi na kraju dobilo ime Pljevlja (po pljevi koju je vetar sa manastirskog gumna raznosio poljem).

Arheološke iskopine u selu **Komini**, predgrađu Pljevalja, govore o postojanju većeg rimskog naselja u prvom i drugom veku nove ere.

Deo bogate istorije ovog kraja čuva **manastir Sveta Trojica**, udaljen od grada 1,5 km. Podignut je krajem XV ili početkom XVI veka, mada se vezuje i za nemanjičku epohu. U njemu je 1649. godine monah Gavriilo pisao **Šestodnev Jovana Egzarha**, ovde je napisan Vrhbreznički letopis koji se čuva u Pragu, a takođe ispisano

Pogled na Pljevlja

ili prepisano mnoštvo drugih dragocenih knjiga. Manastirska riznica bogata je izvanrednim zlatarskim radovima majstora hercegovačke škole iz XVI veka. Iz tog vremena potiču vrata i pevnica, rađene u izvanrednoj intarziji. Po arhitekturi i duborezačkom dometu stari manastirski konaci ubrajaju se u najlepše građevine te vrste svoga doba.

Krajem XVI veka, verovatno između 1588. i 1594. godine, u samom centru grada, podignuta je **Husein-pašina džamija**. Ova elegantna istočnjačka lepota dobila je ime po svom utemeljitelju Husein-paši Boljaniću, iz obližnjeg sela Boljanići. Osim što ima više starih knjiga i rukopisa, pisanih na arapskom i turskom jeziku, džamija je unutra veoma lepo dekorisana i po tome spada u red najbogatijih građevina turskog perioda na našem tlu.

SPOMENICI NOB. — Na brežuljku **Stražica** podignut je **Spomenik partizanima** koji kao da i sada stražare budno nad gradom u kotlini. Spomenik je podignut u slavu nekoliko stotina partizana, poginulih 1. decembra 1941. godine u bici za osvajanje Pljevalja — najvećoj partizanskoj borbi prve godine rata — i svim brocima pljevaljskog kraja palim u NOB-u. U kripti je sarkofag sa kostima palih boraca. Na velikim zidovima, u kamenom mozaiku, predstavljeno je junaštvo i stradanje partizana. Na prednjoj strani spomenika je reljef koji simboliše borbu za Pljevlja. Ispred obeliska,

obloženog mermerom, koji se 27 metara uspeo prema nebu, nalaze se velike, impozantne figure što oličuju pobjedu. Sa koje god se strane stizalo u Pljevlja, oko se prvo zaustavi na spomeniku. Ovo lepo spomen-obeležje delo je dvojice poznatih crnogorskih umetnika — Aleksandra Prijčića i Dragana Djurovića.

* * *

To je samo deo bogatog istorijskog i kulturnog blaga koji se nalazi na tom vidokrugu oko Jabuke i zbog kojeg, takođe, treba putovati na susrete, viđenja i poznanstva. Malo je potrebno pa da se sa Jabuke stigne i do drugih znamenitosti i lepota — do reke Tare i njenih kanjona, najdivnijih i najviših u Evropi, do oplemenjene

Spomenik u Pljevljima

Omladinsko naselje na Jabuci

pitomine i divlje i surove privlačnosti **Durmitora**, nedovoljno otkrivene ali jedne od najljepših planina **Ljubišnje**. Putevi vode i do zimzelenog zatalasanog Zlatara, doline Lima i Čehotine, mnogih drugih turističkih lokacija, spomenika, znamenja, modernih objekata.

Hotel „Pljevlja“ u Pljevljima

INFORMACIJE

JABUKA

TELEFONI

Dom „Boško Buha“	2
Poljoprivredna zadruga	6

SMEŠTAJ

Dom „Boško Buha“ ima oko 100 ležaja, restoran, biblioteku, centralno grejanje, terene za rekreaciju.

UDALJENOSTI

Jabuka — Prijepolje	16 km
Jabuka — Pljevlja	17 km
Jabuka — Pljevlja-Žabljak	91 km
Jabuka — Zlatar	44 km

Pljevlja — manastir Sv. Trojica

PRIJEPOLJE

VAŽNIJI TELEFONI

Pošta (radi od 7 — 21 čas).....	22—222	
Pozivni telefonski broj.....	033	
Apoteka.....	22—150	
Autobuska stanica — biletarnica	22—155	
Auto-moto društvo.....	22—141	
Auto-servisi Ineks.....	22—071	
Auto-servis	22—889	
Beogradska banka (filijala).....	22—153	
Biblioteka	22—960	
Medicinski centar	22—975	
Stanica milicije.....	22—255	
Saobraćajna milicija.....	22—187	26

Manastir Mileševa (XIII vek)

Vatrogasni vod.....	22—330
Turistički savez opštine.....	22—188

SMEŠTAJ

Donedavno je u Prijepolju postojao samo **hotel „Mileševa“** (tel. 22—528), koji je raspolagao sa 104 ležaja i u depandansima sa 79. Početkom jula 1979. otvoren je i **hotel „Mileševo“**, B kategorije, sa 110 postelja.

ŽELEZNICA

27 Grad na Limu postao je jedna od velikih putničkih raskrsnica na pruzi Beograd-Bar. Do Beograda se putuje četiri i po sata, a do glavnog grada Crne Gore tri i po. U blizini centra grada podignuta je savremena putnička stanica, a tri kilometra dalje, na Kolovratu, teretna stanica.

STALNE MANIFESTACIJE

Svakog juna u Prijepolju se organizuju **Seoski dani** „Sreten Vukosavljević“, a u julu započinje rad **Mileševska likovna kolonija**.

Na Dan borca, 4. jula 1979. godine, otvoren je veoma moderan **Dom revolucije**, čijim je programom rada predviđeno više kulturnih i drugih manifestacija.

ZAVIČAJNI MUZEJ

Otvoren je četvrtkom i subotom od 9 do 13 časova, a i prema potrebi.

UDALJENOSTI

Prijepolje — Pljevlja	33 km
Prijepolje — Priboj	29 km
Prijepolje — Nova Varoš	28 km
Prijepolje — Bijelo Polje	55 km
Prijepolje — Titograd	179 km
Prijepolje — Sjenica	42 km
Prijepolje — Novi Pazar	102 km
Prijepolje — Titovo Užice	96 km
Prijepolje — Višegrad	75 km

PLJEVLJA

VAŽNIJI TELEFONI

Pošta (radi od 7 do 21).....	81—018
Pozivni telefonski broj.....	084
Autobuska stanica.....	81—040, 81—579
Apoteka.....	81—057
Bioskop „1. decembar“.....	81—066
Dobrovoljno vatrogasno društvo.....	81—075
„Jugopetrol“ — pumpna stanica.....	81—068
Jugoslovenska investiciona banka.....	81—406
Medicinski centar.....	81—224, 81—241
Stanica milicije.....	81—222
Skupština opštine.....	81—263
Radnički univerzitet.....	81—151

28

SMEŠTAJ

U samom centru grada je **hotel „Pljevlja“**, (tel. 81—121), B kategorije, sa 62 ležaja, restoranom, kafanom, aperitiv barom. U renoviranju je hotel „Tara“ (tel. 81—669), koji je raspolagao sa 47 postelja, a na vrelu Breznice je **motel „Vodice“**, (tel. 81—468) ali samo sa desetak ležaja.

LOV I RIBOLOV

Obližnja planina Ljubišnja privlači mnoge lovce. Na njenim padinama mogu se odstreliti srna, divovjarač, medved, divlja svinja, lisica, zec, tetreb... Za lovce nije daleko ni Durmitor, koji na svojim prostranstvima zadovoljava i retke lovačke želje. Durmitor je i nacionalni park, pa je režim lova posebno regulisan.

Brzaci Čehotine i prozirne Tare omogućuju ribolovcima dobar ulov pastrmke, mladice, lipljana...

IZLETI

Živopisna i bogata okolina omogućava i Pljevljacima i njihovim gostima da u više pravaca krenu na izlet: **Jabuka** je postala jedno od najposećenijih i najomiljenijih izletišta, **vrelo Breznice** ostalo je sveža oaza kao i nekada kada su se pravili čuveni teferiči, uz **obalu Čehotine** dosta je mesta za odmor, a zahvaljujući modernim putevima blizu su **Durđevića Tara** i čuveni most (40 km), **Žabljak** (74 km), **Zlatar** (63 km) i druga mesta.

UDALJENOSTI

Pljevlja — Prijepolje	33 km
Pljevlja — Rudo	52 km
Pljevlja — Žabljak	74 km
Pljevlja — Durđevića Tara	40 km
Pljevlja — Titograd	216 km
Pljevlja — Sarajevo	163 km
Pljevlja — Goražde	72 km
Pljevlja — Višegrad	100 km
Pljevlja — Bijelo Polje	82 km
Pljevlja — Priboj	58 km
Pljevlja — Mojkovac	120 km
Pljevlja — Kolašin	144 km
Pljevlja — Čajniče	53 km

29

